

«Πίστευε και μη ερεύνα». Πίστη, λογική και έρευνα στην Ορθόδοξη θεολογία

/ [Γνώμες](#)

• **Γράφει ο Σεβασμιώτατος Μητροπολίτης Χονγκ Κονγκ κ. Νεκτάριος**

Η φράση «Πίστευε και μη ερεύνα» χρησιμοποιείται συχνά ως σύνθημα εναντίον της χριστιανικής πίστης. Παρουσιάζεται σαν να εκφράζει την ουσία της εκκλησιαστικής διδασκαλίας, σαν να ζητά δήθεν η Εκκλησία από τον άνθρωπο να παραιτηθεί από τη σκέψη, την κρίση, την επιστήμη και την αναζήτηση της αλήθειας. Έτσι δημιουργείται η εντύπωση ότι ο Χριστιανισμός στηρίζεται στην άγνοια, φοβάται τη λογική και καλλιεργεί την άκριτη αποδοχή.

Μια τέτοια αντίληψη, όμως, δεν αποδίδει το περιεχόμενο της Ορθόδοξης πίστης. Η Εκκλησία δεν καλεί τον άνθρωπο να σταματήσει να σκέφτεται, ούτε να

περιφρονήσει την επιστημονική γνώση. Θεωρεί τον νου δώρο του Θεού και τη λογική στοιχείο της ανθρώπινης φύσεως. Εκείνο που απορρίπτει δεν είναι η έρευνα, αλλά η αλαζονική αυτάρκεια της ανθρώπινης διάνοιας, ιδίως μπροστά στο μυστήριο του Θεού.

Το ζήτημα, επομένως, δεν είναι αν ο άνθρωπος έχει δικαίωμα να ερευνά, αλλά τι ερευνά, με ποιον τρόπο και ποια όρια αναγνωρίζει στη γνώση του. Άλλο είναι η μελέτη της κτίσεως —του φυσικού κόσμου, της ιστορίας, της γλώσσας, της ιατρικής, της αστρονομίας ή κάθε επιστημονικού αντικειμένου— και άλλο η απαίτηση να χωρέσει ο άπειρος Θεός στα μέτρα της περιορισμένης ανθρώπινης λογικής.

Η πίστη δεν είναι κατάργηση της έρευνας. Είναι υπέρβαση της υπερηφάνειας. Δεν είναι άρνηση της λογικής, αλλά η τοποθέτησή της μέσα σε σχέση εμπιστοσύνης προς τον Θεό.

Η παρανόηση

Η φράση «Πίστευε και μη ερεύνα» δεν υπάρχει ως βιβλική εντολή με τη μορφή που συνήθως προβάλλεται. Δεν αποτελεί κεντρικό δόγμα της Εκκλησίας ούτε συνοψίζει το Ορθόδοξο ήθος. Η συνηθισμένη χρήση της στηρίζεται σε μια σοβαρή σύγχυση: ταυτίζει την πνευματική ταπείνωση απέναντι στο μυστήριο του Θεού με την άρνηση της έρευνας γενικά.

Στην Πατερική παράδοση υπάρχουν πράγματι φράσεις που προτρέπουν τον άνθρωπο να μη «διερευνά» ορισμένα θεία μυστήρια με τρόπο αυθάδη ή περίεργο. Όμως το νόημά τους δεν είναι αντιεπιστημονικό. Οι Πατέρες δεν απαγορεύουν τη μελέτη του κόσμου, δεν απορρίπτουν τη γνώση και δεν στρέφονται εναντίον της παιδείας. Θέλουν να προστατεύσουν την ιερότητα του μυστηρίου από την απαίτηση να εξηγηθούν όλα με ανθρώπινους όρους.

Η ενανθρώπιση του Λόγου, η Ανάσταση, η ενέργεια της χάριτος και η ουσία του Θεού δεν είναι αντικείμενα εργαστηριακής παρατήρησης. Δεν προσεγγίζονται όπως ένα φυσικό φαινόμενο. Η Εκκλησία δεν λέει ότι αυτά είναι παράλογα· λέει ότι είναι υπέρλογα. Δεν αντιστρατεύονται τη λογική, αλλά την υπερβαίνουν.

Ο Θεός δεν είναι ένα αντικείμενο μέσα στον κόσμο, ώστε να εξετάζεται όπως τα υπόλοιπα όντα. Είναι ο Δημιουργός του κόσμου, η πηγή της υπάρξεως, Εκείνος που αποκαλύπτεται ελεύθερα και γνωρίζεται προσωπικά. Γι' αυτό η θεολογική γνώση δεν είναι απλή πληροφορία· είναι μετοχή, εμπιστοσύνη, φωτισμός και σχέση.

Η Αγία Γραφή δεν καταργεί τη λογική

Ορισμένα βιβλικά χωρία χρησιμοποιούνται συχνά για να υποστηριχθεί ότι η Γραφή δήθεν ζητά από τον άνθρωπο να μη σκέφτεται. Ένα από αυτά είναι το χωρίο των Παροιμιών: «Να εμπιστεύεσαι τον Κύριο με όλη σου την καρδιά και να μη στηρίζεσαι στη δική σου σύνεση» (Παροιμίες 3:5).

Το χωρίο αυτό δεν λέει «μην έχεις σύνεση», ούτε «μην χρησιμοποιείς τον νου σου». Λέει να μη στηρίζεται ο άνθρωπος αποκλειστικά στη δική του κατανόηση. Η διάκριση είναι ουσιαστική. Το ίδιο βιβλίο των Παροιμιών είναι γεμάτο προτροπές για σοφία, φρόνηση και διάκριση. Δεν μπορεί, λοιπόν, να ερμηνευθεί ως κείμενο εναντίον της σκέψης.

Η βιβλική σοφία δεν αρνείται τη λογική· τη θεραπεύει από την υπερηφάνεια. Ο άνθρωπος καλείται να σκέφτεται, αλλά να μη θεοποιεί τη σκέψη του. Καλείται να κρίνει, αλλά να μη μετατρέπει την προσωπική του κρίση σε απόλυτο κριτήριο της αλήθειας. Ο ανθρώπινος νους είναι σπουδαίος, αλλά τραυματισμένος· μπορεί να φωτιστεί από τον Θεό, αλλά μπορεί και να σκοτιστεί από τον εγωισμό.

Ο Θωμάς και η πίστη ως εμπιστοσύνη

Όταν ο Απόστολος Θωμάς άκουσε από τους άλλους μαθητές ότι είδαν τον Αναστημένο Κύριο, απάντησε πως αν δεν δει τα σημάδια των ήλων και δεν αγγίξει την πλευρά Του, δεν θα πιστέψει. Οκτώ ημέρες αργότερα, ο Χριστός εμφανίζεται ξανά και του λέει: «Φέρε το δάχτυλό σου εδώ και δες τα χέρια μου· και φέρε το χέρι σου και βάλε το στην πλευρά μου· και μη γίνεσαι άπιστος, αλλά πιστός» (Ιωάννης 20:27).

Ο Θωμάς τότε ομολογεί: «Ο Κύριός μου και ο Θεός μου» (Ιωάννης 20:28).

Και ο Χριστός απαντά: «Επειδή με είδες, πίστεψες· μακάριοι όσοι δεν είδαν και πίστεψαν» (Ιωάννης 20:29).

Το χωρίο αυτό δεν σημαίνει ότι ο Χριστός μακαρίζει την άκριτη αποδοχή ή την πνευματική αφέλεια. Αντιθέτως, δείχνει ότι ο Χριστός συγκαταβαίνει στην αδυναμία του Θωμά. Δεν τον απορρίπτει επειδή ζητά βεβαίωση. Του δίνει τη δυνατότητα να βεβαιωθεί, αλλά τον οδηγεί πέρα από την απαίτηση της άμεσης αισθητής απόδειξης.

Η πίστη δεν μπορεί να περιοριστεί μόνο σε ό,τι βλέπει και αγγίζει ο άνθρωπος κάθε στιγμή. Αν κάθε γενιά απαιτούσε την ίδια εμπειρική ψηλάφηση, τότε η πίστη θα έπαυε να είναι σχέση εμπιστοσύνης και θα γινόταν διαρκής απαίτηση επαναλήψεως

του ίδιου σημείου.

Το «μακάριοι όσοι δεν είδαν και πίστεψαν» δεν σημαίνει «μακάριοι όσοι δέχονται οτιδήποτε χωρίς σκέψη». Σημαίνει «μακάριοι όσοι εμπιστεύονται τον Χριστό και την αποστολική μαρτυρία, χωρίς να απαιτούν για τον εαυτό τους την ίδια αισθητή εμπειρία». Η χριστιανική πίστη δεν είναι τυφλή πίστη σε μια φήμη. Είναι εμπιστοσύνη σε Πρόσωπο, στον Αναστημένο Χριστό, όπως αποκαλύπτεται και μαρτυρείται μέσα στην Εκκλησία.

«Περπατούμε με πίστη»

Ο Απόστολος Παύλος γράφει: «Διότι περπατούμε με πίστη, όχι με όσα φαίνονται» (Β΄ Κορινθίους 5:7).

Και αυτό το χωρίο συχνά παρερμηνεύεται, σαν να σημαίνει ότι ο χριστιανός πρέπει να αγνοεί την πραγματικότητα. Όμως ο Παύλος δεν μιλά για τη φυσική παρατήρηση ή την επιστημονική μέθοδο. Μιλά για την πορεία του πιστού μέσα στη φθορά, στον πόνο, στον θάνατο και στην ελπίδα της αιώνιας ζωής.

Ο χριστιανός δεν αρνείται την ορατή πραγματικότητα. Βλέπει τον πόνο και τη φθορά, αλλά δεν τα θεωρεί τελικό λόγο της υπάρξεως. Δεν ζει σαν να εξαντλείται η ζωή σε όσα φαίνονται. Ζει με εμπιστοσύνη στην υπόσχεση του Θεού.

Εδώ η πίστη δεν αντιτίθεται στη γνώση, αλλά στην απελπισία που γεννιέται όταν ο άνθρωπος θεωρεί το ορατό ως το μόνο πραγματικό. Ο Παύλος δεν ζητά να κλείσουμε τα μάτια μπροστά στον κόσμο, αλλά να τα ανοίξουμε και στην αιώνια προοπτική της Βασιλείας του Θεού.

«Ερευνάτε τας Γραφάς»

Στο κατά Ιωάννην Ευαγγέλιο συναντούμε τη φράση: «Ερευνάτε τις Γραφές, επειδή νομίζετε ότι μέσα σε αυτές έχετε αιώνια ζωή· και εκείνες είναι που μαρτυρούν για μένα» (Ιωάννης 5:39).

Είτε το χωρίο διαβαστεί ως προστακτική είτε ως διαπίστωση, το νόημά του δεν είναι εχθρικό προς την έρευνα. Ο Χριστός δεν κατηγορεί τους ανθρώπους επειδή μελετούν τις Γραφές. Τους ελέγχει επειδή τις μελετούν χωρίς να αναγνωρίζουν Εκείνον στον οποίο αυτές οδηγούν.

Η έρευνα, λοιπόν, δεν αρκεί από μόνη της αν γίνεται με κλειστή καρδιά. Μπορεί κάποιος να γνωρίζει πολλά και να παραμένει πνευματικά τυφλός. Μπορεί να αναλύει τα ιερά κείμενα και να χάνει το πρόσωπο του Χριστού. Το πρόβλημα δεν είναι η μελέτη, αλλά η μελέτη χωρίς ταπείνωση, χωρίς προσευχή, χωρίς διάθεση

μετανοίας.

Η Εκκλησία δεν φοβάται τη Γραφή. Ζει από αυτήν, την ερμηνεύει, την ψάλλει, την κηρύττει και την εντάσσει στη λατρευτική της εμπειρία. Η Ορθόδοξη παράδοση δεν είναι παράδοση σιωπής απέναντι στο ερώτημα, αλλά παράδοση φωτισμένης αναζήτησης μέσα στο σώμα της Εκκλησίας.

Οι Πατέρες και τα όρια της γνώσης

Στην Πατερική γραμματεία συναντούμε προτροπές που καλούν τον άνθρωπο να μη ζητά να εξηγήσει πλήρως τα άρρητα μυστήρια του Θεού. Φράσεις όπως «πίστευε τω θαύματι και μη ερεύνα λογισμοίς το γενόμενον» ή «ου μετρώ το αμέτρητον» δεν εκφράζουν περιφρόνηση προς τη λογική. Εκφράζουν επίγνωση των ορίων της.

Οι Πατέρες της Εκκλησίας ήταν άνθρωποι μεγάλης παιδείας και βαθιάς σκέψης. Ο Μέγας Βασίλειος, ο Γρηγόριος ο Θεολόγος, ο Ιωάννης ο Χρυσόστομος, ο Μάξιμος ο Ομολογητής και τόσοι άλλοι χρησιμοποίησαν τη γλώσσα, τη φιλοσοφία, την ανάλυση, το επιχείρημα και τη διάκριση. Δεν υπήρξαν κήρυκες της αμάθειας.

Γνώριζαν όμως ότι η θεολογία δεν είναι διανοητική κατοχή του Θεού, αλλά ταπεινή μετοχή στην αποκάλυψη και τη χάρη Του. Ο Θεός γνωρίζεται αληθινά, επειδή ο ίδιος αποκαλύπτεται και κοινωνείται διά των ακτίστων ενεργειών Του· δεν εξαντλείται όμως από την ανθρώπινη κατανόηση. Ο άνθρωπος μπορεί να φωτίζεται, να μεταμορφώνεται και να θεώνεται κατά χάριν, αλλά δεν μπορεί να περικλείσει την άπειρη και απρόσιτη θεία ουσία μέσα σε έννοιες, ορισμούς ή συλλογισμούς.

Γι' αυτό οι Πατέρες δεν λένε «μην ερευνάς τίποτε». Λένε: μη μετατρέπεις το μυστήριο σε αντικείμενο περιέργειας· μη νομίζεις ότι μπορείς να μετρήσεις το αμέτρητο· μη ζητάς να υποτάξεις τον Θεό στις κατηγορίες του κτιστού νου.

Πίστη και λογική: σχέση, όχι σύγκρουση

Η Ορθόδοξη Εκκλησία δεν αντιπαραθέτει την πίστη στη λογική ως δύο εχθρικές δυνάμεις. Η λογική έχει θέση στην πνευματική ζωή. Ο άνθρωπος καλείται να διακρίνει, να εξετάζει, να αποφεύγει την πλάνη και να μην παρασύρεται από κάθε λόγο ή εντύπωση.

Ο Απόστολος Παύλος γράφει: «Να εξετάζετε τα πάντα και να κρατάτε το καλό» (Α΄ Θεσσαλονικείς 5:21).

Η αποστολική αυτή προτροπή δείχνει ότι η χριστιανική ζωή δεν είναι άκριτη. Η Εκκλησία ζητά διάκριση, πνευματική εγρήγορση και έλεγχο των λογισμών, των

διδασκαλιών, των κινήτρων και των πράξεων.

Η πίστη, επομένως, δεν είναι το αντίθετο της σκέψης. Είναι ο φωτισμός της σκέψης από την εμπιστοσύνη στον Θεό. Ο νους δεν ακυρώνεται, αλλά καθαίρεται. Η λογική δεν καταργείται, αλλά ελευθερώνεται από την υπεροψία.

Πίστη και επιστήμη

Η επιστήμη μελετά τον φυσικό κόσμο: τα φαινόμενα, τις δομές, τις αιτίες και τους νόμους που διέπουν την κτιστή πραγματικότητα. Η θεολογία μιλά για τον Θεό, το νόημα της ζωής, τη σωτηρία, τη χάρη και την αιώνια προοπτική του ανθρώπου.

Τα δύο αυτά πεδία δεν χρειάζεται να βρίσκονται σε σύγκρουση. Η επιστήμη εξετάζει κυρίως το πώς λειτουργεί ο κόσμος. Η θεολογία μαρτυρεί ποιος είναι ο Δημιουργός και ποιος είναι ο προορισμός του ανθρώπου ως προσώπου που καλείται σε κοινωνία με τον Θεό.

Η Εκκλησία δεν υποκαθιστά την ιατρική, τη φυσική ή τη βιολογία. Δεν προσφέρει επιστημονικά μοντέλα στη θέση της επιστήμης. Προσφέρει όμως το βαθύτερο νόημα της ανθρώπινης υπάρξεως και δείχνει ότι ο κόσμος δεν είναι τυχαία και άψυχη πραγματικότητα, αλλά δημιουργία του Θεού.

Από την άλλη, η επιστήμη, όσο σπουδαία και αν είναι, δεν μπορεί με τα δικά της εργαλεία να εξαντλήσει το μυστήριο του προσώπου. Μπορεί να περιγράψει βιολογικές λειτουργίες, αλλά δεν μπορεί να μετρήσει την αγάπη, την ελευθερία, τη μετάνοια ή τη χάρη. Μπορεί να αναλύσει μηχανισμούς, αλλά δεν μπορεί να αποφανθεί αν η ζωή έχει αιώνιο προορισμό.

Γι' αυτό το δίλημμα «πίστη ή έρευνα» είναι ψευδές. Η ορθή διάκριση είναι άλλη: έρευνα της κτίσεως με σοβαρότητα και σεβασμό, και θεολογία του μυστηρίου με πίστη, ταπείνωση και καθαρότητα καρδιάς.

Τι σημαίνει τελικά το «μη ερευνάς»;

Αν θέλουμε να κατανοήσουμε σωστά τις Πατερικές προτροπές περί αποφυγής της «έρευνας», πρέπει να τις διαβάσουμε μέσα στο εκκλησιαστικό τους πλαίσιο. Το «μη ερευνάς» δεν σημαίνει «μη μαθαίνεις», «μη μελετάς», «μη σκέφτεσαι», «μην ασχολείσαι με την επιστήμη».

Σημαίνει: μη ζητάς να κατανοήσεις την ουσία του Θεού σαν να ήταν αντικείμενο του κόσμου. Μη μετατρέπεις το μυστήριο σε απλή περιέργεια. Μη χρησιμοποιείς τη λογική ως όπλο εναντίον της πίστης, αλλά ως όργανο που φωτίζεται από αυτήν. Μη ζητάς να εξαντλήσεις το θαύμα με ανθρώπινους συλλογισμούς. Μη συγχέεις τη

γνώση του Θεού με τη συσσώρευση πληροφοριών.

Ο Θεός γνωρίζεται με καθαρότητα καρδιάς, προσευχή, μετάνοια, ταπείνωση και ζωή μέσα στο σώμα της Εκκλησίας. Με αυτή την έννοια, η Πατερική προτροπή δεν είναι εχθρός της έρευνας. Είναι φραγμός στην πνευματική υπερηφάνεια.